

Soós Kinga

∴ Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Filozófiatörténeti Tanszék
∴ soos4kinga@gmail.com

TÁRSADALMI SZELETEK – ERKÖLCSI MORZSÁK

Social Slices – Moral Crumbs

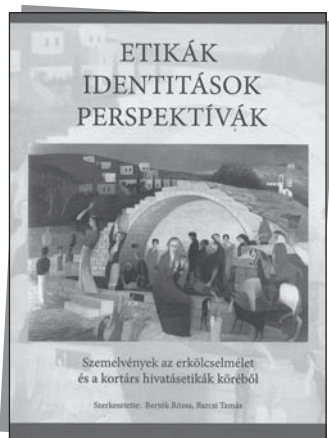
Odsečci društva – mrvice morala

Etikák, identitások, perspektívák. Szemelvények az erkölcselmélet és a kortárs hivatásetikák köréből. Szerk.: Bertók Rózsa, Barcsi Tamás. Ethosz Tudományos Egyesület–Virágmandula Kft., Pécs, 2013

„Semmi sincs olyan szép és jogos, mint jól és helyesen játszani az ember szerepét.”

(Montaigne)

Az Ethosz Tudományos Egyesület gondozásában megjelent tanulmánykötetben három tudományos találkozó anyagát olvashatjuk. Az egyesület főszerzője volt a 2011 októberében megrendezésre kerülő *Szolidaritás – lojalitás – oktatás* és a 2012 novemberében tartott *Erkölcsei kérdések a 21. században* című konferenciáknak. Míg az előbbi a szolidaritás aktualitását feszegette, addig az utóbbi századunk morális dilemmáit hozta felszínre. A Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület az Ethosz egyesület közreműködésével szervezte az *Erkölc és demokrácia* című konferenciát, melynek előadásai szintén helyet kaptak a kötetben. A kiadvány megszületését lehetővé tevő találkozók teret adtak a különböző diszciplináris hátterekkel rendelkező tudósok közötti termékeny eszmecseréknek, inspiráló vitáknak. „Talán ebben tud a legmarkánsabban megmutatkozni az ember ereje: képes önmagáról is

értékítéletet alkotni, s képes a kedvezőtlen fókuszon változtatni” (BERTÓK–BARCSI 2013: 9).

A kötet hatalmas, mintegy négyszáz oldalnyi terjedelme, illetve tudományos nézőpontjainak változatossága – mint minden hasonló nagy ívű munka esetén – egyszerre válhatnak előnyére és hátrányára. Az értő és érdeklődő olvasó azonban nem retten meg a tartalomjegyzéktől, hiszen az logikus elrendezést mutat, négy tematikus csoportba rendezve kínálja a tanulmányokat, a következő sorrendben: *I. Az erkölcsi kérdések elméleti alapjai, II. A gazdaság, a politika és a jog erkölcsi dimenziói, III. Pedagógia és erkölcs, IV. Erkölcs és művészet.* A kötet további alfejezeteket tartalmaz: *I.1. Erkölcselméleti problémák a globalizáció korában, I.2. A köznapi etika kérdései; II.1. A gazdaság erkölcsi kérdései, II.2. Az erkölcs és a jog összefüggései, II.3. Társadalom – politika – morál; III.1. A nevelés etikai vonatkozásai, III.2. A szolidaritás és a lojalitás kérdései az oktatásban.* A negyvenkét szerző tollából született negyvenhét tudományos igényű írásmű gyűjteménye tehát nem fenyegeti az olvasót a tartalmak és témák sokasága közötti elkavarodás veszélyével. A kötet tartalmáról, a benne foglaltak tétjéről árulkodik a cím is, ha közelebről megvizsgáljuk a három fogalmat (etika, identitás, perspektíva) egységes képet nyerünk a célkitűzésről is. A következőkben a sokrétű tudományos háttérből érkező és meglehetősen nagyszámú tanulmány közül – a teljesség igénye nélkül – csak néhányat emelnék ki a cím boncolgatása kapcsán.

ETIKÁK

Az erkölcsöt tematizáló etika elsősorban filozófiai diszciplína, gyakorlati filozófia, hiszen tárgyá cselekvésekben megnyilvánuló relációkban határozható meg. Amiképp az elméleti filozófia mint a gondolkodás kerete és a szaktudományok elválaszthatatlanok, akképp a gyakorlati filozófia mint a cselekvés elve is elválaszthatatlan a szakmáktól, hivatásoktól. Egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a mindenkit érintő erkölcsi dilemmákkal foglalkozó általános etika mellett a társadalmi élet részterületeire szűkülő speciális etikák, melyek professziókhöz kapcsolódva rögzítik az ember-ember kapcsolat normatíváit. Adott szituációk morális térképét az alkalmazott etika területén adhatjuk meg.

A kötet az etikai megközelítések szempontjából igen sokrétű, hiszen az elméleti etikátörténeti vizsgálatok mellett a jog és etika kapcsolatát elemző tanulmányokat, környezetetikai tematikájú, illetve a művészet és irodalom erkölcsi vonatkozásait tárgyaló írásokat is találhatunk benne. Külön kiemelném a felvontatott írásokban a professzionális etika palettájának sokszínűségét: gazdasági, közszolgálati, pedagógiai megközelítések. Szaketikai érdeklődésű olvasóként akár több részből vagy fejezetből kell összeválogatni az adekvát tanulmányokat.

Az etika körének tovább-bővítésével a morálfilozófia területére érkezünk. Az erkölcsi bölcsélet nagyon különböző megközelítéseivel találkozhatunk. A köznap-i etika kérdései című fejezetben, melynek alapja Heller Ágnes *Négy erkölcsi morzsa* című vitaindító szövege, mely a történelem során annyiszor segít, ám a világszínpadon mindig a háttérben meghúzódó ismeretlen jó ember karakterét mint az emberi méltóság hordozóját elemzi. Weiss János hozzászólásában szereplésméleti megközelítését adja a „jó embernek”, ezen megközelítés szerint a „jó ember” nem feltétlenül ismeretlen, ám mindenképpen kívül áll minden funkcionális összefüggésen, „magában való ember”. Az ember nembeliségének egy kitüntetett útja az ügynek való odaadás mint az elidegenedés egy fajtája, a felül-emelkedés, végső soron megbocsátás a múlt feldolgozásán keresztül a társadalmi-történelmi állapotok megértése érdekében. *A jó ember szimulakruma* című reflexiójában Bagi Zsolt – ahogy az írása címéből is kiderül – kritikát fogalmaz meg Heller Ágnessel szemben, szerinte a „jó ember” nem annyira társadalmi jelentőségében, mint az egyénre való hatásában határozható meg. „A jó ember végső elemzésben nem etikai, hanem teológiai fogalom, amelynek az egyéni tudat nézőpontjából fontos feladata lehet, de az interszubjektív közösség szempontjából semmit nem lehet rá alapozni” (BERTÓK–BARCSI 2013: 82). Barcsi Tamás megjegyzésében azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy az ismeretlen jó ember létezésének tudata fontos tényező minden korszakban, minden társadalmi berendezkedésben, hiszen mintegy ellenpontozza az ismeretlen rossz emberek tetteit, a gonosz, történelmet, társadalmat átszövő, az emberi méltóságot semmibe vevő banalitását. Heller Ágnes szövege a „kritikai morzsákkal” kiegészülve nemcsak vitát serkentő előadás volt, hanem gondolatébresztő olvasmány is.

IDENTITÁSOK

A Magyar Virtuális Enciklopédia meghatározásában az identitás azonos-ságtudatot jelent, annak tudatosítását, hogy „ki és mi vagyok”. Az én-identitás azonban szorosan összefügg a társas és csoportidentitással is. A filozófiában az identitás kérdése, a személyes azonosság tulajdonképpen a Locke által felvetett problémában gyökerezik. Ebből a szempontból az én időisége fundamentális tényező, Paul Ricoeur narratív identitáselmélete szerint olyannyira, hogy az időiség egyben történetyszerűség is, történeteket találunk ki, és történetekben létezzünk. A kötet negyedik részének tartalma a problematizált kérdések nyomán akár ezen elmélet mögé is felsorakoztatható, Druzsín Ferenc és Bence Erika tanulmányai különösen. Mindkét szerző a szövegekben élő erkölcsi tanulságokat vizsgálja.

Egyes kutatók szerint a klasszikus Mi az ember? és az ehhez kapcsolódó általános kérdésfeltevések helyett, egyre inkább a Ki vagyok én? kérdése válik relevánssá az identitás kapcsán, a társadalom szinte minden területén megjelenő

individuáció Erikson pszichoszociális elméletéhez vezet minket, mely szerint az identitás önmagunk megítélésének viszonylag tartós egysége és önmagunk folyamatosságának reflexiói. Az egyén azonban szocializációja során – kulcsfontosságú szerepe van ebben a nevelésnek – a csoporthoz tartozás identitásképző jellegét is megtapasztalja. A csoportidentitás, vagyis a közös társadalmi-kulturális mintával rendelkezés teszi lehetővé a létezés folytonosságának tudatát, ennek zavarai, nehézségei az egyén számára kardinális jelentőségűek. Bertók Rózsa *Erkölc és nevelés. Identitásválságok a 21. században* című írásának tanulsága alapján úgy tűnik, erkölcs és nevelés tartalma „egymással szemben álló definíciók sorozataként is értelmezhető” (BERTÓK–BARCSI 2013: 181). Ezzel szemben Török Attila és Radványi Katalin az oktatás és nevelés erkölcsi fejlődésére tett hatását hangsúlyozza. Az olvasó a szerzők álláspontjain keresztül gondolhatja tovább az oktatás és nevelés értékátadó szerepének kérdését, realizálhatja az ennek kapcsán adódó lehetőségeket és korlátokat.

Az identitás fogalmát ugyancsak két elméleti irányból igyekeztem megközelíteni, így is könnyen felsorakoztathatóak a kötet ezen téma köré csoportosítható tanulmányai: a harmadik és negyedik részbe soroltak. A nevelés és oktatás identitásképző szerepe nyilvánvaló, a pedagógusoknak egyre nagyobb szerep jut a személyiség kialakulásában, pedagógia és erkölcs kapcsán több tanulmány is az érzékenység és érzékenyítés visszásságaira hívja fel a figyelmet. Az elméleti kérdéseket vizsgáló tanulmányok az identitást alakító normatív tényezőket igyekeznek feltérképezni, a kötet második része ezen normatívák gyakorlati és szélesebb körű társadalmi megnyilvánulását, legalitását tárgyalják.

PERSPEKTÍVÁK

A perspektíva vagy nézőpont, ahogy azt a kifejezések maguk is sugallják, a látáshoz köthetőek. Az érzékelt képet befolyásoló legfontosabb (érzékszerven kívüli) tényező a távolság, mind a térbeli, mind az időbeli. A különböző távolságok nyomán keletkezett különböző képek egy adott dolgról egyformán igazak, minél több ilyen képünk van, annál pontosabb állításokat tehetünk a dolgról. A perspektívák és az általuk képviselt arányok sokaságába könnyen belekavarodhatunk, partra az absztrakciós képességünknek és a kitüntetett nézőpontoknak köszönhetően kerülhetünk. A kötet kitüntetett nézőpontja az erkölcs felől számítja az arányokat, rávilágít, hogy erkölcs dimenziója nem megkerülhető, vagy figyelmen kívül hagyható. A perspektívák kapcsán meg kell azonban említenünk a kötet nagy erényét, tudniillik, hogy nem egy jól bejáratott egyetemi vagy tudományos-szakmai közegből származó vagy adott városhoz köthető írásműveket közöl, hanem sokszínűségében a magyar tudományos élet sokszínűségét is hordozza, tudományterületektől, országghatároktól, iskoláktól függetlenül.

Kilépve a cím kínálta fogalomhármás bűvköréből, összességében elmondható, hogy az olvasó egy olyan kiadványt kap kézhez, amely sokoldalúan közelíti meg a 21. század legnagyobb morális kihívásait. Általános társadalmi kérdések kapcsán szembesülhetünk a demokrácia visszásságaival, kríziseivel és fejlesztési lehetőségeivel. „S ez a legnagyobb kihívása a 21. századnak: hogyan tudja az ember újraépíteni a gazdaságát, igazságosra szabni a politikát, biztonságot nyújtani joggal, erkölccsel; s toleranciával, szolidaritással, bizalommal fordulni embertársai felé, hogy legalább elviselhető legyen a világ” (BERTÓK–BARCSI 2013: 9–10). A feladat tehát a kötet tanulsága szerint is: mindenkor helyesen játszani az ember szerepét.

IRODALOM

BERTÓK Rózsa–BÉCSI Zsófia 2007. *Etika elméletek*. Ethosz Egyesület, Pécs

<http://www.enc.hu/enc.htm>

MONTAIGNE 1996. *Esszék*. Ford: Réz Ádám és mások. Budapest, 259.

RÉVÉSZ György 2007. Személyiség, társadalom, kultúra – a pszichoszociális fejlődés eriksoni koncepciója = Gyöngyösiné Kiss E.–Oláh A. (szerk.) 2007. *Vázlatok a személyiségről. A személyiséglélektan alapvető irányzatainak tükrében*. Budapest, 224–243.

RICOEUR, Paul 1999. *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Szegedy-Maszák Mihály (szerk.). Budapest